

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Генрік
ІБСЕН

■

ЛЯЛЬКОВИЙ
БУДИНОЧОК

П'єси

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2022

ЛЯЛКОВИЙ
БУДИНОЧОК
(НОРА)

ДІЙОВІ ОСОБИ

Адвокат **Хельмер**

Нора — його дружина

Доктор **Ранк**

Фру Лінде

Приватний повірений **Крогстад**

Трое маленьких дітей Хельмерів

Ганна-Марія — нянька в Хельмерів

Покоївка

Посланець

Дія відбувається у квартирі Хельмерів

ДІЯ ПЕРША

Захисна кімната обставлена зі смаком, але без розкошів. Праворуч, у глибині сцени, двері в передпокій. Другі двері, ліворуч — у кабінет Хельмера. Між двома дверима стоїть рояль. На лівій стіні, посередині двері, ближче до авансцени — вікно. Неподалік від нього — круглий стіл, крісла й невеличка канапа. На правій стіні, в глибині — двері, ближче до авансцени — кахельна грубка. Перед нею двоє крісел і крісло-гойдалка. Між грубкою й дверима — невеличкий столик. На стінах — гравюри, полицки з порцеляновими й іншими дрібними прикрасами. Невеличка шафа з книжками в багатих палітурках. На підлозі — килим. У грубці горить вогонь.

Зимовий день.

У передпокої чутно дзвінок. Через деякий час чути, як відмикають двері.

Весело наспівуючи, в кімнату входить Нора.

Вона в пальто, тримає багато пакунків, які складає на столі праворуч. Двері в передпокій лишаються відчиненими, і там видно посильного з ялинкою й кошиком. Він передає їх покоївці, яка відкрила йому двері.

Нора. Сховайте гарненько ялинку, Елене. Діти не повинні бачити її до вечора. Ми спочатку її прикрасимо. *(Звертається до посильного, виймаючи гаманець).* Скільки?

Посланець. П'ятдесят ере.

Нора. Ось крона... Ні, лишіть собі все.

Посильний кланяється й виходить. Нора зачиняє двері до передпокою, знімає верхній одяг, посміхається тихим задоволеним сміхом. Потім виймає з кишені торбинку з мигдалевим печивом і з'їдає кілька. Обережно йде до дверей, що ведуть до кімнати чоловіка.

Так, він дома. *(Знову наспівує, йдучи до столу)*

Хельмер *(із кабінету)*. Що це, жайворонок заспівав?

Нора *(розгортаючи пакунки)*. Саме він.

Хельмер. Білочка там вовтузиться?

Нора. Еге ж!

Хельмер. Коли ж білочка повернулась?

Нора. Щойно. *(Ховає торбинку з печивом у кишеню й витирає губи)* Іди сюди, Торвальде, поглянь, чого я накупила.

Хельмер. Почекай, не заважай. *(Трохи згодом відчиняє двері й зазирає до кімнати, тримаючи ручку)* Накупила, кажеш? Оце все?.. То, виходить, пташка знову літала смітити грішми?

Нора. Знаєш, Торвальде, час нам нарешті трішки розгулятися. Адже це перше Різдво, коли ми можемо так не обмежувати себе.

Хельмер. Ну і розтринькувати також не можна.

Нора. Трішки можна! Правда? Ну, трішечки! Ти ж тепер маєш велику платню і зароблятимеш багато-багато грошей.

Хельмер. Так, з нового року. Але видадуть мені платню тільки через три місяці.

Нора. Е! Можна позичити поки що.

Хельмер. Норо! *(Підходить і жартома бере її за вухо)* І знову твоя легковажність. Ти уяви, сьогодні я позичу тисячу крон, ти потратиш їх на свята, а напередодні Нового року на мою голову звалиться черепиця з покрівлі — і все.

Нора *(закриваючи йому рота рукою)*. Фу! Не кажи таких бридких речей.

Хельмер. Ні, ти уяви подібний випадок, — що тоді?

Нора. Якби вже трапилося таке страшне, то для мене однаково — чи були б у мене борги, чи — ні.

Хельмер. Ну, а для людей, у яких би я позичив?

Нора. Для них? А хай їм! Це чужі!

Хельмер. Норо, Норо, ти еси жінка! Але серйозно, Норо, ти знаєш мої погляди на це. Жодних боргів! Ніколи не позичати! На домашнє вогнище, засноване на позичках, на боргах, лягає якась некрасива тїнь залежності. Трималися ж ми з тобою відважно до сьогодні, то вже потерпимо ще трїшки — вже недовго.

Нора (*відходить до печі*). Гаразд, як хочеш, Торвальде.

Хельмер (*їде за нею*). Так, так! Але ж маленький співочий жайворонок нехай не спускає крилець. Нехай не сумує моя білочка. (*Виймає гаманець*). Норо, як тобі здається, що тут у мене є?

Нора (*швиденько обертається*). Гроші!

Хельмер. Ось глянь! (*Дає їй кілька асигнацій*). Господи, хїба я не знаю, що на Рїздво багато чого треба купити.

Нора (*рахуючи*). Десять, — двадцять, — тридцять, — сорок. О, дякую, дуже дякую, Торвальде. Це мені надовго стане.

Хельмер. Сподїваюся, Норо.

Нора. Авжеж. Я вже обїйдуся. Ось ходи сюди, я покажу тобі, що я купила. І все так дешево! Глянь! — Ось новеньке вбраннячко Іварові, і шабля теж для нього. Бобові — кїнь і труба. А це — лялька і ляльчине лїжечко для Еммі, простенькі — все одно пошматує й потрощить зараз же. А ось тканина на сукню й хустка для служниць. Старій Ганні-Марїї варто було б ще чогось.

Хельмер. А в тому пакункові що?

Нора (*скрикує*). О, цього ти, Торвальде, не побачиш до вечора!

Хельмер. Добре, добре! А тепер скажи мені, моя маленька марнотратнице, що ти купила для себе самої?

Нора. Для себе? Я ніколи про це не думаю.

Хельмер. Ну, звичайно не думаєш. Але скажи мені, чого б ти найбільше хотіла б?

Нора. Їй-право, не знаю. А втім, слухай, Торвальде...

Хельмер. Ну?

Нора (*перебираючи в нього гудзики й не дивлячись йому в очі*). Коли ти хочеш подарувати мені щось, то... може б... ти міг би...

Хельмер. Ну, ну — кажи!

Нора. Ти міг би дати мені грошей, Торвальде, стільки, скільки ти хотів би витратити на це. Потім, цими днями, я б і купила собі щось.

Хельмер. Але ж послухай, Норо...

Нора. Любий Торвальде, зроби це для мене, дуже прошу тебе. Я б поклала їх у гарненьку золоту паперову торбинку й повісила на ялинку. Це було б так весело.

Хельмер. А як називають тих пташок, що марнують гроші?

Нора. Знаю, знаю пташками-марнотратницями. Так, так. Але, Торвальде, зроби так, як я прошу. У мене буде час добре обміркувати, що мені найпотрібніше, хіба ж це не розумно? Як ти скажеш?

Хельмер. Ну, звичайно, дуже мудро, тобто коли б ти справді могла приховати ці гроші й справді купити собі щось за них. Але ти витратиш їх на безліч хатніх дрібниць, і мені знову доведеться вивертати гаманець.

Нора. Ну, Торвальде...

Хельмер. Заперечувати цього не можна, моя люба. (*Обіймає її*). Пташка-марнотратниця — чарівне створіння, але їй треба багато грошей. Просто неймовірно, як дорого коштує чоловікові така пташечка.

Нора. Ой, як ти можеш так казати! Я ж справді заощаджую як можу.

Хельмер (*усміхаючись*). Авжеж, свята правда, як тільки можеш, але річ у тім, що ти зовсім не можеш.

Нора (*весело всміхаючись, наспівуючи*). Коли б ти, Торвальде, знав, скільки є в жайворонків і в білочок завжди видатків!

Хельмер. Ти в мене дивна дитина. Усі сили покладаєш, щоб добути грошей. А добудеш — то враз якось вони в тебе вислизнули з пальців. Ти навіть не знаєш, на що ти їх витратила. Ну, що ж, доводиться брати тебе такою, яка ти є. Це вже, мабуть, у крові. Щось подібне до спадковості.

Нора. О, багато чого з батькової вдачі я хотіла б мати в спадковість!

Хельмер. А я не хотів би, щоб ти була іншою, мій ніжний жайвороночку... Але слухай — мені щось видається, ніби ти маєш якийсь... ну як би це сказати... непевний вигляд чи що.

Нора. Я?

Хельмер. Ну, звичайно ти. А глянь но мені просто у вічі.

Нора (*дивиться на нього*). Ну?

Хельмер (*свариться на неї пальцем*). Ласуха, не ласувала хіба сьогодні в місті?

Нора. Та ні! Як це тобі могло спасти на думку?

Хельмер. Ласушка справді не забігала сьогодні крадькома в цукерню?

Нора. Та справді ж бо ні, Торвальде...

Хельмер. І не скубнула крихітку чогось солоденького?

Нора. Та ні ж бо, ні!

Хельмер. І не гризнула одного-другого сухарця мигдалевого?

Нора. Та запевняю ж тебе, що ні!

Хельмер. Ну, ну. Я жартую звичайно.

Нора (*іде до столу праворуч*). Мені навіть і на думку не спаде зробити, щось таке, чого б ти не хотів.

Хельмер. Ні, я, розуміється, знаю це, ну й ти ж дала мені слово... (*Підходить до неї*). Ну, ховай свої маленькі різдвяні таємниці, моя люба, сподіваюся, що ввечері ми їх побачимо.

Нора. Ти запросив доктора Ранка?

Хельмер. Ні, але ж це й не потрібно зовсім. Зрозуміло, що він обідає з нами. А втім, я ще скажу йому. Він заїде незабаром. Я замовив доброго вина. Ти не уявляєш собі, Норо, як мене тішить сьогоднішній вечір.

Нора. Мене також. А дітям як буде весело, Торвальде!

Хельмер. Страшенно приємно знати, що нарешті добувся певного становища і матимеш солідний рибуток. Велика насолода навіть від думки про це. Чи не правда?

Нора. Правда, це чудово!

Хельмер. А пам'ятаєш ти торішнє Різдво? Цілих три тижні перед святами ти щовечора замикалася в себе до пізньої ночі й мудрувала всякі розкішні прикраси на ялинку, щоб вразити нас! Ніколи в житті не доводилося мені так нудитись, як тоді.

Нора. А я зовсім не нудилася.

Хельмер (*усміхаючись*). Але що вийшло з того?

Нора. Тобі знову кортить подратувати мене? Хіба ж я винна, що кішка влізла в кімнату й пошматувала всі прикраси?

Хельмер. Ну, звичайно, моя бідненька Норочко. Ти мала найкращі наміри втішити нас, а це найголовніше. Але як добре, що цей скрутний час минув.

Нора. О, це справді чудово!

Хельмер. Не треба більше ні мені сидіти самому й нудьгувати, ні тобі псувати свої милі, славні оченята, ніжні ручки...

Нора *(плескає в долоні)*. Правда ж, Торвальде, як чудово, що цього більше не треба? Навіть слухати приємно! *(Бере його під руку)*. Я хочу тобі розказати, як, на мою думку, нам варто було б улаштуватися, Торвальде, після свят. *(Дзвінок у передпокої)*. О, дзвонять. *(Прибирає в кімнаті)*. Хтось іде. Ото нудота!

Хельмер. Пам'ятай, що для відвідувачів мене немає вдома.

Покоївка *(у дверях передпокою)*. Пані, вас хоче бачити незнайома пані.

Нора. Преси її сюди.

Покоївка *(до Хельмера)*. І доктор також прийшов.

Хельмер. Прямо до мене пішов?

Покоївка. Авжеж, туди.

(Хельмер іде у свій кабінет. У кімнату входить фру Лінде в подорожній сукні. Покоївка зачиняє за нею двері).

Фру Лінде *(сумна й зняквіла)* Доброго здоров'я, Норо.

Нора *(непевно)*. Доброго здоров'я.

Фру Лінде. Ти не пізнаєш мене?

Нора. Ні... я не знаю... але, здається... *(Скрикує)*. Христино! Невже ж це ти?

Фру Лінде. Авжеж я.

Нора. Христино! Я навіть не пізнала тебе! І як я могла... *(Стиха)*. Як ти змінилася, Христино.

Фру Лінде. Ну, звісно, змінилася, дев'ять, десять довших років...

Нора. Невже минуло стільки часу, як ми бачились? Авжеж, мабуть, так. Ці останні вісім років були таки-

ми щасливими... Виходить, що ти приїхала сюди в місто, зробила таку довгу подорож серед зими! Яка ж ти відважна!

Фру Лінде. Я прибула сьогодні вранці пароплавом.

Нора. Звичайно, тобі захотілося розважитись на Різдво? Це чудово! Отож ми й погуляємо! Роздягайся. Чи ти не змерзла? (*Допомагає їй*). Отак. А тепер посідаємо зручніше коло грубки. Ні, ти в крісло, а в крісло-гойдалку сяду я. (*Хочає її за руку*). Ну ось, тепер у тебе обличчя таке, як раніше! Це тільки в першу хвилину... Змарніла ти трошки, Христино... І трішечки схудла.

Фру Лінде. І дуже постаріла, Норо.

Нора. Еге, може, трішки, ледь-ледь, зовсім трішки, зовсім трішечки. (*Несподівано запинається й переходить на серйозний тон*). Ох, я ж легкодумна, недбайлива людина! Сиджу собі й базікаю тут. Люба, хороша моя, вибач мені!

Фру Лінде. Що це має значити, Норо?

Нора (*тихо*). Бідненька Христиночко, ти ж овдовіла?

Фру Лінде. Так, три роки тому.

Нора. Я знала про це, читала в газетах. Ох, Христиночко, вір мені, я часто думала написати тобі, але все відкладала, завжди щось заважало.

Фру Лінде. Я добре тебе розумію, люба Норо.

Нора. Ні, це було дуже недобре з мого боку, Христиночко. А ти, сердешна, скільки, мабуть, довелося пережити тобі? Він не залишив тобі ніяких грошей?

Фру Лінде. Ніяких.

Нора. А дітей нема?

Фру Лінде. Нема.

Нора. Зовсім нічогісінько?

Фру Лінде. А ні горя, навіть, а ні жалю, щоб сохнути за ним.

Нора (*недовірливо дивиться на неї*). Але ж, Христино, як же це може бути?

Фру Лінде (*сумно посміхається й гладить її по голові*). Буває іноді, Норо.

Нора. І зовсім сама-самісінька! Ох, як же це, мабуть, важко тобі! У мене трійко чудових дітей. Зараз ти їх не побачиш, бо няня повела їх на прогулянку. Але ж розкажи мені про себе все.

Фру Лінде. О, ні, ні! Розповідай краще ти!

Нора. Ні, ти перша повинна почати. Я не хочу бути егоїсткою. Сьогодні я хочу думати тільки про твої справи... Але дещо, проте, скажу тобі. Знаєш, яке велике щастя звалилося на нас цими днями?

Фру Лінде. Ні. А яке?

Нора. Подумай, чоловіка мого призначено на директора акціонерного банку.

Фру Лінде. Твого чоловіка? Це справді велике щастя!

Нора. Еге ж, величезне! Адвокатура — це така незабезпечена річ, особливо, коли брати тільки чисті порядні справи. Звичайно, інших Торвальд і не брав. І я, цілком згодна з ним у цьому. Але ж уяви собі, які ми щасливі тепер! На новий рік він уже перейде в банк. Платня велика, а крім того, ще й відсотки. Тепер ми житимемо так, як нам забажається. Ох, Христиночко! Мені так легко стало на серці, я така щаслива!! Це така чудова річ — мати багато-багато грошей і ні про що не клопотатися, правда?

Фру Лінде. Звичайно. У всякім разі приємно мати все потрібне.

Нора. Ні, не тільки потрібне, а й багато-багато грошей!

Фру Лінде (*посміхаючись*). Норо, Норо, ти, й досі не стала благорозумнішою? Ти й у школі була великою марнотратницею.

Нора (*тихо сміючись*). А так, це саме каже й Торвальд. (*Погрожує пальцем*). Але, «Нора, Нора» не така вже божевільна, як ви гадаєте. О, у нас, правду кажучи, і не було стільки, щоб я могла розтринькувати. Ми обоє мусіли працювати.

Фру Лінде. І ти також?

Нора. Авжеж. Усякі дрібниці. Плела, вишивала тощо (*мимохідь*), та й інша була робота також. Адже ти знаєш, що коли ми одружилися, то Торвальд кинув свою посаду. У конторі не можна було сподіватися на краще, а грошей треба було більше, ніж доти. Першого року він працював над силу. Доводилося хапати всяку побічну роботу. Уявляєш? І працювати з досвітку до пізньої ночі. Нарешті він не витримав і смертельно занедужав. Лікарі сказали, що йому конче треба їхати на південь.

Фру Лінде. Ви, здається, цілий рік прожили в Італії?

Нора. Але коли б ти знала, як важко було виїхати. Івар щойно народився. А їхати, звичайно, було конче потрібно. Ох, яка це була чудова подорож! І вона врятувала Торвальдові життя, але коштувала страшенно багато грошей, Христіно.

Фру Лінде. Можу собі уявити.

Нора. Тисячу двісті спецій-далерів усе коштувало! Чотири тисячі вісімсот крон. Величезні гроші? Як тобі здається?

Фру Лінде. Так, але велике щастя, коли вони є під таку лиху годину.

Нора. Я тобі скажу — нам дав їх батько.

Фру Лінде. Ага, мені здається, що тоді саме твій батько помер.

ЗМІСТ

ЛЯЛЬКОВИЙ БУДИНОЧОК (НОРА)	3
ДІЯ ПЕРША	6
ДІЯ ДРУГА.....	43
ДІЯ ТРЕТЯ.....	72
ПРИВИДИ	101
ДІЯ ПЕРША	104
ДІЯ ДРУГА.....	139
ДІЯ ТРЕТЯ.....	170
ДИКА КАЧКА	189
ДІЯ ПЕРША	192
ДІЯ ДРУГА.....	215
ДІЯ ТРЕТЯ.....	241
ДІЯ ЧЕТВЕРТА	268
ДІЯ П'ЯТА	293